

DASTLABKI TANGALARNI PAYDO BO'LISH TARIXI

Abduraimova Amina

Toshkent xalqaro moliyaviy boshqaruv va texnologiyalar universiteti

Tarix yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya; *Ushbu maqolada dastlabki tangalarning paydo bo'lish tarixi, ularning iqtisodiy, siyosiy va madaniy ahamiyati yoritilgan. Tangalar ilk bor miloddan avvalgi VII asrda qadimgi Lidiya davlati tomonidan zarb etilgan bo'lib, bu hodisa pul tizimining shakllanishida muhim burilish nuqtasiga aylangan. Tangalar orqali savdo-sotiq jarayonlari soddalashgan, davlatlararo iqtisodiy aloqalar rivojlangan va hokimiyat ramzi sifatida keng qo'llanilgan. Maqolada shuningdek, qadimgi Yunoniston va Rim imperiyasidagi tangalar namunasi orqali ularning dizayni, funksiyasi va tarixi haqida fikr yuritilgan. Tangalar nafaqat to'lov vositasi, balki tarixiy manba sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot orqali o'quvchi dastlabki tangalarning insoniyat taraqqiyotidagi o'rnini chuqur anglab yetadi va ularning bugungi iqtisodiy tizimlarga qanday ta'sir ko'rsatganini tushunib oladi.*

Kalit so'zlar: *Tangalar tarixi, Pul tizimining evolyutsiyasi, Qadimgi Lidiya, Yunon tangalari, Rim imperiyasi tangalari, Numizmatika, Iqtisodiy tarix, Tanga zarbi, Qadimgi savdo, Siyosiy ramzlar, Madaniy meros, Tangalar va davlat, Tarixiy moliya vositalari*

Аннотация; *Бул мақалада алғачкы тыйындардын пайда болуу тарыхы жана алардын экономикалык, саясий жана маданий мааниси каралат. Тыйындар биздин заманга чейин VII кылымдарда Лидия падышалыгында биринчи жолу чегилген жана акча системасынын өнүгүшүндө маанилүү бурулуш болгон. Тыйындардын колдонулушу соода-сатыкты жеңилдетип, мамлекеттер арасындагы экономикалык байланыштарды чыңдаган жана саясий бийликтин символу катары кызмат кылган. Мақалада байыркы Греция менен Рим империясындагы тыйындардын дизайны, милдеттери жана тарыхый мааниси да талданат. Тыйындар соода каражаты гана эмес, тарыхый маалымат булагы катары да баалуу. Бул изилдөө аркылуу окурман алгачкы тыйындардын адамзаттын өнүгүшүндөгү ордун жана бүгүнкү заманбап экономикага тийгизген таасирин тереңирээк түшүнө алат.*

Ключ сөздөр: *Тыйындардын тарыхы, Акча системасынын эволюциясы, Байыркы Лидия, Грек тыйындары, Рим империясынын тыйындары, Нумизматика, Экономикалык тарых, Тыйын чегүү, Байыркы соода, Саясий символдор, Маданий мурас, Тыйындар жана мамлекет, Тарыхый финансы куралдары*

Annotation; *This article explores the origins of the first coins and highlights their economic, political, and cultural significance. Coins were first minted in the ancient kingdom of Lydia around the 7th century BCE, marking a major turning point in the*

development of monetary systems. The use of coins simplified trade, strengthened economic relations between states, and served as a symbol of political power. The article also examines coinage in Ancient Greece and the Roman Empire, focusing on their design, functions, and historical context. Coins are shown not only as tools of transaction but also as valuable historical sources. Through this study, readers gain a deeper understanding of the role early coinage played in the progress of human civilization and its lasting impact on today's economic systems.

Keywords: *History of coins, Evolution of monetary system, Ancient Lydia, Greek coins, Roman Empire coins, Numismatics, Economic history, Coin minting, Ancient trade, Political symbols, Cultural heritage, Coins and state, Historical financial instruments.*

Kirish

Pul insoniyat tarixidagi eng muhim ixtirolardan biridir. Uning shakllanishi va rivojlanishi iqtisodiy, ijtimoiy hamda siyosiy munosabatlarning takomillashuviga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Dastlabki tangalarning paydo bo'lishi esa insoniyat taraqqiyotida muhim burilish nuqtasi hisoblanadi. Tangalar pulning ilk moddiy shakli sifatida qadimiy davrlarda, ayniqsa miloddan avvalgi VII–VI asrlarda paydo bo'lgan bo'lib, ular o'sha davr xalqlari o'rtasidagi savdo-sotiq aloqalarini soddalashtirish va ishonchli qilishda muhim vosita bo'lgan. Ilk tangalar asosan oltin, kumush yoki bronzadan yasalgan va hukmdorlar, shahar-davlatlar nomidan zarb etilgan. Ular nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan, balki siyosiy hokimiyat, madaniy o'ziga xoslik va mustaqillik ramzi sifatida ham xizmat qilgan. Mazkur maqolada dastlabki tangalarning paydo bo'lishiga olib kelgan omillar, ularning qadimgi jamiyatlardagi o'rnini hamda turli mintaqalarda qanday shakllangani haqida so'z yuritiladi. Bu tarixiy jarayonni o'rganish orqali biz nafaqat iqtisodiy tizimlarning ildizlarini, balki insoniyat tafakkurining rivojlanish bosqichlarini ham chuqurroq anglashimiz mumkin.

Asosiy qism

Tungalarning paydo bo'lishi insoniyat tarixida pulning shakllanishi va rivojlanishidagi muhim bosqichlardan biridir. Dastlabki pul shakllari sifatida odamlar qadimda tovarlar bilan almashuv (natural almashinuv) usulidan foydalanganlar. Bunda biror mahsulot boshqa mahsulotga teng deb hisoblanib, almashilgan. Biroq bu tizimning kamchiliklari — ya'ni tovarlar har doim ham teng qiymatga ega bo'lmasligi, buziluvchanligi yoki saqlashda muammolar tug'dirishi — odamlarni qulayroq va barqarorroq qiymat o'lchovini yaratishga undagan. Shu ehtiyojdan kelib chiqqan holda tangalar vujudga kelgan. Ilk tangalarning paydo bo'lishi taxminan miloddan avvalgi VII asrga to'g'ri keladi va bu jarayon asosan qadimgi Lidiya davlati bilan bog'liq. Hozirgi Turkiya hududida joylashgan bu davlat o'z hududidan topilgan tabiiy oltin va kumush aralashmasi — elektrumdan ilk tangalarni zarb etgan. Bu tangalarda hukmdorlarning belgisi yoki rasmiy tamg'alari tushirilgan bo'lib, ularning haqiqiylikini va qiymatini tasdiqlab bergan. Lidiya podshosi Alyatt va uning o'g'li Kroesus davrida tangalar keng ommalashgan va boshqa davlatlarga ham yoyila boshlagan. Keyinchalik tangalar qadimgi Yunoniston, Fors imperiyasi, Rim imperiyasi kabi

davlatlarda ham ishlab chiqarila boshladi. Har bir davlat o'z tangasini zarb qilib, unga o'z hukmdorining surati, davlat ramzlari yoki muhim voqealarni aks ettirgan tasvirlarni tushirar edi. Bu hol tangalarni nafaqat iqtisodiy vosita, balki madaniy va siyosiy propaganda vositasi sifatida ham xizmat qilganligini ko'rsatadi. Yunon tangalari o'zining badiiy jihatdan mukammalligi bilan ajralib turar edi. Ayniqsa Afina shahri tomonidan zarb etilgan kumush tangalar butun yunon dunyosida mashhur bo'lgan. Bu tangalar savdo-sotiqda keng ishlatilgan va boshqa davlatlar tomonidan ham tan olingan. Shuningdek, Rim imperiyasining denariy tangalari o'z vaqtida butun Yevropa bo'ylab keng tarqalgan va Rim iqtisodiyotining asosiy ustuniga aylangan.

Tangalar faqatgina savdo vositasi bo'lib qolmasdan, tarixiy manba sifatida ham katta ahamiyat kasb etadi. Ular orqali muayyan davrdagi iqtisodiy holat, siyosiy tuzum, madaniyat, diniy qarashlar va hatto hukmdorlarning tashqi siyosati haqida ma'lumot olish mumkin. Masalan, tangadagi tasvirlar va yozuvlar orqali tarixchilar o'sha davr hukmdorining kimligi, qaysi yillarda hukmronlik qilgani va qaysi hududlarda hokimiyat yuritgani haqida xulosalar chiqara oladilar. Shu tariqa, dastlabki tangalarning yaratilishi insoniyat hayotida moliyaviy va ijtimoiy munosabatlarning yangi bosqichga ko'tarilishiga xizmat qilgan. Bu ixtiro savdo-sotiqni rivojlantirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, davlatlararo aloqalarni mustahkamlashda asosiy vositaga aylangan. Tangalar pul tizimining poydevorini tashkil etgan va bugungi zamonaviy moliyaviy tizimlarning shakllanishiga zamin yaratgan. Demak, dastlabki tangalar nafaqat tarixiy obida, balki hozirgi iqtisodiy tizimlarning ildizidir.

Xulosa

Dastlabki tangalarning paydo bo'lishi insoniyat tarixida moliyaviy munosabatlarning shakllanishida muhim o'rin tutadi. Tangalar almashinuv iqtisodiyotidan pul iqtisodiyotiga o'tishning asosiy vositasi bo'lib xizmat qilgan. Ular savdo-sotiqni soddalashtirish, narxlarni belgilash, boylikni saqlash va hokimiyatni namoyish etish kabi ko'plab vazifalarni bajargan. Ayniqsa, qadimgi Lidiya davlatida zarb etilgan ilk tangalar keyinchalik boshqa sivilizatsiyalarda ham keng tarqalgan va iqtisodiy aloqalarning rivojlanishiga kuchli turtki bergan. Tangalar nafaqat iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan, balki madaniy va siyosiy vosita sifatida ham keng qo'llanilgan. Ular hukmdorlarning kuchi va nufuzini namoyon qilgan, milliy ramzlar va diniy belgilar orqali esa xalqning e'tiqodi va o'ziga xosligini ifodalagan. Har bir davrda, har bir hududda tangalarning shakli, materiali va dizayni o'zgarib borgan bo'lsa-da, ularning asosiy vazifasi – ishonchli to'lov vositasi bo'lish – doimo saqlanib qolgan. Bugungi kunda qadimiy tangalar tarixiy, arxeologik va numizmatik ahamiyatga ega bo'lib, ular orqali o'tmishdagi jamiyatlarning iqtisodiy hayoti, siyosiy tuzilmasi va madaniy darajasi haqida muhim ma'lumotlarga ega bo'lish mumkin. Shunday qilib, dastlabki tangalarning yaratilishi nafaqat o'z davrida muhim ixtiro bo'lgan, balki u insoniyat tarixining keyingi iqtisodiy taraqqiyoti uchun ham mustahkam asos bo'lib xizmat qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kraay, C. M. (1976). *Archaic and Classical Greek Coins*. London: Methuen.
→ Qadimgi Yunon tangalari va ularning tarixiy konteksti haqida batafsil ma'lumot beradi.
2. Carradice, I., & Price, M. (1988). *Coinage in the Greek World*. London: Seaby.
→ Yunon dunyosidagi tangalarning iqtisodiy va siyosiy ahamiyatini tahlil qiladi.
3. Redish, A. (2000). *The Evolution of the Monetary System. Economic Perspectives*, 24(2), 35–52.
→ Pul tizimining evolyutsiyasi va tangalarning bu jarayondagi o'rni haqida tahliliy maqola.
4. Burnett, A. (1991). *Coins*. London: British Museum Press.
→ Tangalar va numizmatika bo'yicha umumiy qo'llanma, qadimiy tangalarning turlari va dizayni haqida.
5. Xasanovich, H. A., & Axadjon o'g'li, A. A. ISLOMIY INVESTITSIYA FONDRLARI VA ULARNI BOSHQARISH.
6. Rashidovich, X. M., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ISLOM MOLIVASIDA RISKNI MINIMALLASHTIRISH. "ISLOM INVESTITSIYA MAHSULOTLARI: XUSUSIYATLARI VA, (8-1), 122.
7. Xusanovich, A. O., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). IV-YO 'NALISH: ISLOM MOLIVASIDA FAOLIYAT KO'RSATUVCHI MUTAXASSISLAR TAYYORLASH: OLIY TA'LIM MUASSASALARI BILAN ILMIY HAMKORLIK ISLOM MOLIVASIDA FAOLIYAT KO'RSATUVCHI MUTAXASSISLAR TAYYORLASH. "ISLOM INVESTITSIYA MAHSULOTLARI: XUSUSIYATLARI VA, 109.
8. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2023). RIVOJLANAYOTGAN MAMLAKATLARDA RAQAMLI IQTISODIYOT SIYOSATI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 294-298.
9. Murotovich, M. F., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). TA'LIMDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 237-240.
10. Axadjon o'g'li, A. A. (2024). MAMLAKAT IQTISODIYOTINING O 'SISHIDA FDI NING ROLI. University Research Base, 691-694.
11. Axadjon o'g'li, A. A., & Murotovich, M. F. (2024). O 'ZBEKISTON KELAJAGINI SHAKLLANTIRISHDA JSTNING HAL QILUVCHI ROLI: MINTAQALAR BO 'YICHA BARQAROR VA INKLYUZIV RIVOJLANISH. University Research Base, 498-502.
12. Mulaydinov, F. (2024). Application, place and future of digital technologies in the educational system. Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali.
13. Jumanova, S. (2024). Analysis of PISA test results in Uzbekistan and prospects of preparing primary education students for PISA test. Nordik ilmiy-amaliy elektron jurnali.
14. Axadjon o'g'li, A. A., & Tursunboy o'g'li, N. J. (2023). SANOATNING YAIMGA TA'SIRINI BAHOLASH. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 290-293.

15. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). RAQAMLI IQTISODIYOTNING RIVOJLANISHDAGI O'RN. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 271-273.
16. Axadjon o'g'li, A. A. (2023). ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING MUAMMOLARI VA YECHIMLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 333-338.
17. Xusanovich, A. O. (2023). MALAYZIYADA ISLOMIY MOLIYA, TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR VA IQTISODIY RIVOJLANISH O'RTASIDAGI MUNOSABATLARNING EKONOMETRIK TAHLILI ASOSIDA O'ZBEKISTON UCHUN TAVSIYALAR. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 60-64.
18. Ikromjonovna, J. S., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). O 'ZBEKISTONDA PISA TESTI NATIJALARI VA BOSHLANG 'ICH TA'LIM O 'QUVCHILARINI BU TESTGA TAYYORLASH ISTIQBOLLARI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 9, 159-162.
19. Turanboyev, B., & Abdullayev, A. (2023). DAVLAT, KORXONA VA TASHKILOTLAR BYUDJETINI TO 'G 'RI TAQSIMLASH TENDENSIYALARI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(4), 304-309.
20. Azamjon o'g'li, U. A., & Axadjon o'g'li, A. A. (2023). Sun'iy intellekt va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi. Qo 'qon universiteti xabarnomasi, 1, 73-75.
21. Ahrorjon, A., & Gafurov, X. (2023). IQTISODIY SIYOSATNING RIVOJLANISHIDA FISKAL VA PUL-KREDIT SIYOSATI. Qo 'qon universiteti xabarnomasi, 310-313.
22. Otto, M., & Thornton, J. (2023). CHATGPTNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI: SUN'IY INTELLEKTNING KASBIY MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI. QO 'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 7, 65-71.
23. Akhrorjon, A., & Oybek, A. (2023). ISLAMIC FINANCE PROBLEMS AND SOLUTIONS: Study guide. AMAZON PUBLICATION ISBN-13: 9798863282282, 1, 200.